

BUHÂRÎ'NİN SİYER VE MEĞÂZÎ RİVÂYETLERİNE YAKLAŞIMI

Osman BİLGEN*

Öz

Hadis ilminde Kütüb-i sitte diye bilinen meşhur hadis koleksiyonunun önemli müelliflerinden birisi şüphesiz Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'dir (ö. 256/869). Buhârî, hadisçilik yönü kadar tarihçiliğiyle de bilinen bir âlimdir. Nitekim onun, *Sahîh*'inin yanı sıra *et-Târîhu's-sağîr*, *et-Târîhu'l-evsat*, *et-Târîhu'l-kebir* ve *Kitâbü'd-duafâ* gibi eserleri hadis ve tarih ilimlerinin ortaklaşa kullandığı kaynaklardır.

Bu çalışmada, Buhârî'nin *Sahîh*'inde siyer ve meğâzî rivâyetlerini kullanmasının onun tarihçilik yanının bir tezahürü mü yoksa hadis kitaplarının genel özelliğinden kaynaklanan bir zorunluluk mu olduğu hususu irdelenecektir. Ayrıca Buhârî'nin siyer ve meğâzî rivâyetlerinin sıhhati konusunda göstermiş olduğu hassasiyet de misalleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Tarih, Siyer, Meğâzî, Buhârî

Bukhari's Approach to the Narrations of Sirah and Maghazi

Abstract

One of the important authors of famous hadith collection known as *el-Kutub al-sittah* in the science of Hadith is Muhammad bin Ismail al-Bukhari (256/869). Bukhari is known not only as a narrator but as a historian as well. His works such as *al-Tarikh al-saghir*, *al-Tarih al awsat*, *al-Tarikh al-kabir*, and *Kitab al-duafa* were the works which have been used in common by the science of Hadith and History.

In this paper, the point whether Bukhari's using Sirah and Maghazi narrations in his *Sahih* is the manifestation of his historian side or it is a requirement coming from general features of hadith books will be examined. Moreover, Bukhari's sensitiveness about the health of Sirah and Maghazi narrations will be tried to bring up with their examples.

Key Words: Hadith, History, Sirah, Maghazi Bukhari.

Giriş

Müslümanların tarih kültürünün bir neticesi olarak, ilk yaratılanın ne olduğu sorusuna verilen cevaptan hareketle, dünyada meydana gelen olaylar Hz. Peygamberin hadislerinde yerini almıştır. Bu, dünya ile sınırlı kalmayıp ahirete kadar uzanan bir tarih anlayışıdır. Buna bağlı olarak hadis kitapları da kâinatın yaratılışı, insanın ölümü, cennet ve cehennem ahvaline kadar hayatın bütün yönlerini içine alan bir malzemeye sahiptir. Bu genel yaklaşımın bir yansıması olarak siyer ve meğâzî rivâyetleri de hadis kitaplarındaki yerini almıştır.

* Bu makale "Tarihsel Bilgi Değeri Açısından Hadis Rivâyetleri (Benî Kurayza Örneği)" isimli doktora tezinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, osman.bilgen@igdir.edu.tr

Kütüb-i sitte diye bilinen meşhur hadis koleksiyonu incelendiğinde bu eserlerin hemen hepsinde siyer ve meğâzî rivâyetlerini içinde en çok barındıran “Siyer” (Tirmizî/19), “Meğâzî” (Buhârî/64), “Cihad ve’s-siyer” (Buhârî/56, Müslim/32, Ebû Dâvûd/15, Tirmizî/21, Nesâî/25, İbn Mâce/24), “Fedâilu’l-cihad” (Tirmizî/20), “Fedâili ashabi’n-Nebî” (Buhârî/62, Müslim/44), “Menâkib” (Buhârî/61, Tirmizî/46), “Menâkibi’l-ensâr” (Buhârî/63) “Bed’i’l-halk” (Buhârî/59), “Bed’i’l-vahy” (Buhârî/1) ve “Tefsir” (Buhârî/65, Müslim/54, Tirmizî/44) gibi ana bölümlerin varlığı görülecektir. Bununla beraber siyer ve meğâzî rivâyetleri hadis kitapları içerisinde düzenli ve sistematik bir şekilde yer almaz. Bunun sebep ve sonuçlarını Buhârî’nin *el-Câmi’u’s-sahîh* isimli eseri özelinde görmeye çalışacağız. Ayrıca onun siyer ve meğâzî rivâyetlerini nasıl kullandığı ve nelere dikkat ettiği de örnekleri ile incelenecektir.

a. Buhârî’nin Siyer ve Meğâzî Kaynakları

*Sahîh*de bulunan siyer ve meğâzî rivâyetleri incelendiğinde bunların birçok râviden alındığı görülür. “Meğâzî” ve “Cihad ve’s-siyer” bölümleri incelendiğinde Buhârî’nin, ilk dönemde birçok siyer ve meğâzî yazarı olmasına rağmen¹ çok azından istifade ettiği anlaşılmaktadır. Geriye kalan birçok râvinin rivâyetlerinin bir kısmını istişhad² için aldığı diğer bir kısmını da mutâbaat³ ve ta’liklerinde⁴ kullandığı görülmektedir. Buhârî’nin siyer ve meğâzî konu-

-
- 1 İlk dönem siyer ve meğâzî yazarları için bkz. Şakir Mustafa, *et-Târîhu’l-arabî ve’l-müerrihûn*, Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melayîn, 1983, I, 149-202; Mustafa Zeki Terzi, *İlk Siyer-Meğâzî Yazarları ve Eserleri*, Samsun: Sönmez Matbaa ve Yayınevi, 1990, s. 16-47, 49-84; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı: Başlangıçtan XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar*, İstanbul: İsar Vakfı Yay., 1998, s. 20-43; Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 227-450.
 - 2 İstişhâd: Bir hadisin başka bir senedle gelen benzerini zikretmek. (Abdullah Aydınlı, *Hadis İstihlâları Sözlüğü*, İstanbul, İFAV Yayınları, 2005, s. 120.)
 - 3 Mutâbî’ hadis: Ferd olarak bilinen bir hadisin râvisine, güvenilir olan ve rivâyeti kabul olunan bir başka râvinin mutâbaat ederek diğerinin şeyhinden rivâyet ettiği aynı hadise denir. (Abdurrahmân İbnü’l-Kemâl Celâleddin es-Suyûtî, *Tedribü’r-râvî fi şerhi Takrîbi’n-Nevevî*, Beyrut, 405/1985, I, 85. Örnekler için bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *es-Sahîh*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1315, “İtk”, 4, “Cihad”, 129, “Humus”, 17, “Menâkibu’l-ensâr”, 29, “Tefsîr”, 77 (1)).
 - 4 Muallak hadis: İsnadının başından bir veya sıra ile daha fazla râvinin hazfedilerek “kâle fülân” veya “zekera fülân” gibi kesinlik ifade eden yahutta “yuroâ”, “yuzkeru” “yuhkâ” ve “hukiye an fülân” gibi yarı kat’î ifadelerle rivâyet edilen hadislere muallak, bu çeşit rivâyete

sunda rivâyetlerine yer verdiği en önemli kaynaklarını ölüm tarihlerine göre şöyle sıralayabiliriz:

1. Urve b. ez-Zübeyr (ö. 91/709 veya 95/713). Özellikle meğâzî sahasında otorite ve İslâm tarih yazıcılığının kurucusu olarak kabul edilmektedir.⁵

2. İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/741).⁶ Siyer ve meğâzî çalışmalarıyla tarih yazıcılığının gelişiminde en fazla emeği olan kişilerdendir.⁷ Bundan dolayı Buhârî'nin, siyer ve meğâzîdeki en güvenilir kaynaklarından.

3. Ebû İshâk es-Sebî (ö. 127/745).⁸ Rivâyetleri çoğunlukla Berâ b. Âzib'e (ö. 72/691) dayanmakta⁹ diğer bazıları ise Zeyd b. el-Erkâm (ö. 68/687)¹⁰, Süleymân b. Surâd (ö. 65/685)¹¹ ve Amr b. Meymûn (ö. 74/693)¹² gibi sahabelere ulaşmaktadır.

4. Âsım b. Ömer b. Katâde (ö. 120/737). Özellikle meğâzî ve siyere dair geniş malumatı olan ve çok hadis rivayet eden bir ravidir. Halife Ömer b. Abdilaziz (ö. 101/719), onun geniş malumat sahibi olmasından dolayı

de "ta'lik" denir. (Ebû Amr Osman b. Abdirrahman İbnü's-Salâh eş-Şehrazûrî, *Mukaddimetü İbni's-Salah fi ulûmi'l-hadis*, Beyru: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1978, s. 69. Örnekler için bkz. Buhârî, "Şurât", 4, "Buyû", 84, "Musâkât", 17, "Sulh", 14, "Meğâzî", 1, 28, 31, 32, 43, 63, 68.)

5 Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Mısır, 1957, IV, 425; Ebû'l-Fidâ İsmâil İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dumaşkî, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988, IX, 124. Urve b. ez-Zübeyr'in Buhârî'deki rivâyetleri için bkz. Buhârî, "Bed'u'l-vahy", 3; "Gusl", 29; "Salât", 1, 69, 86, 105; "Mevâkîtu's-salât", 1, 27; "Ezan", 15, 98, 149, 162; "Cum'a", 13.

6 Zehebî, *Siyer*, V, 326; a.mlf. *Tezkiratü'l-huffâz*, Haydarâbâd: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1956, I, 108; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 394; Abdurrahmân İbnü'l-Kemâl Celâleddin es-Suyûtî, *Ta-bakâtü'l-huffâz*, Beyrut: Dâru'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1983, I, 49.

7 İbn Şihâb ez-Zührî'nin Buhârî'deki rivâyetleri için bkz. Buhârî, "Bed'u'l-vahy", 3; "İmân", 15, 16, 18, 27; "İlim", 13, 16, 18, 22, 23, 27, 39, 41, 42; "Vudû", 13.

8 Ebû İshâk es-Sebî'nin Buhârî'deki rivâyetleri için bkz. Buhârî, "Cihad ve's-siyer", 22, 32, 33, 58, 59, 61, 63, 98, 102, 112, 164, "Meğâzî", 10, 20, 35.

9 Örnekler için bkz. Buhârî, "İman", 30, "Cihad ve's-siyer", 97, 161, "Bed'u'l-halk", 8, "Menâkıb", 25, "Menâkıbu'l-Ensâr", 46, "Meğâzî", 6.

10 Örnekler için bkz. Buhârî, "Meğâzî", 1, 77, 89, "Tefsîr", 63 (1, 2, 3, 4).

11 Örnekler için bkz. Buhârî, "Gusl", 4, "Meğâzî", 29.

12 Örnekler için bkz. Buhârî, "Meğâzî", 7, "Deavât", 64, "Vudû", 69, "Salât", 109, "Hac", 100, "Cihad ve's-Siyer", 25, 46, 98, "Menâkıb", 25, "Menâkıbu'l-Ensâr", 26, 29, "Meğâzî", 2, 7, "Rikâk", 45.

Dımaşk Mescidi'nde (Şam Emeviye Camii) insanlara Resûlullah'ın meğâzisini ve sahabenin menkıbelerini anlatması görevini vermiştir.¹³

5. Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758). Zührî'nin meğâzî telif eden üç önemli talebesinden birisidir.¹⁴ Siyer ve meğâzî yazımında Medine tarih ekolünü¹⁵ dikkatle takip etmiştir. İsnad konusunda titiz davranmakla birlikte hocası Zührî'nin, aynı konu ile ilgili benzer rivâyetleri tek sened ve metin halinde verme şeklinde ifade edilen birleşik sened/metin uygulamasını aynen devam ettirmiştir. Ona çok güvendiğinden dolayı¹⁶ Zührî'den sonraki senedleri zikretmeyerek senedlerdeki karışıklık ve tahrifleri önlemeye çalışmıştır.¹⁷ Olayları tarihlendirmeye özen göstermesi, kronolojik bir sisteme göre hareket ettiğini göstermektedir.¹⁸ Rivâyetlerinde yazılı ve sözlü vesikalara vermediği bilinmektedir.¹⁹

Buhârî'nin Âsım b. Ömer b. Katâde ve Mûsâ b. Ukbe'den hem müsned²⁰ hem de mürsel ve muallak²¹ rivâyetleri bulunmaktadır.

-
- 13 İbn Hacer, *Tehzib*, III, 39. Buhârî'deki rivâyetleri için bkz. Buhârî, "Salât", 65, "Cihad ve's-Siyer", 170, "Meğâzî", 28, "Tib", 4, 13, 15, 17.
- 14 Zehebî, *Siyer*, VI, 114-115; a.mlf. *el-Kâşif*, II, 306; İbn Hacer, *Tehzib*, V, 556. Musâ b. Ukbe'nin eseri ve kaynakları hakkında bkz. Gregor Schoeler, "Musâ b. Uqbas Maghazi", *The Biography of Muhammad: The Issue of The Sources*, (Edited by Harald Motzki), Brill, 2000, s. 90-95.
- 15 İslâm tarih yazıcılığında belli başlı iki ekol vardır. Bunlar 'Medine Tarih Ekolü' ve 'Irak Tarih Ekolü'dür. Metodları ve temsilcileri için bkz. Şeşen, *Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s. 20-43; Şakir Mustafa, *et-Târîhu'l-arabî ve'l-müerrihûn*, I, 149-202.
- 16 Urve b. Zübeyr, *Meğâzî Rasûlillah*, (cem. Muhammed Mustafa el-A'zamî), Riyad: Mektebetü't-Terbiyetü'l-Arabî, 1981, s. 77.
- 17 Örnekleri için bkz. Urve b. Zübeyr, *Meğâzî*, s. 120, 186, 200, 214, 216, 222; Ebû Muhammed Mûsâ b. Ukbe b. Ebî Ayyaş el-Medenî, *el-Meğâzî*, (cem. Muhammed Bakşîş Ebû Malik), Rabat: Câmiatü İbn Zühr, 1994, s. 353.
- 18 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 74; Jozef Horovitz, *el-Meğâzî'l-ûlâ ve müellifuhâ*, (çev. Hüseyin Nassar), Kahire: Mustafa el-Bâbi el-Halebi, 1949, s. 73; Muhammed Ahmed Tarhîni, *el-Müerrihûn ve't-târîh inde'l-arab*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991, s. 50. Musâ b. Ukbe'nin bazı tarihlendirmeleri hakkında İbn Kesîr'in tenkitleri için bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 471, 476, 570; V, 117.
- 19 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhü'l-umem ve'l-mulûk*, (thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire: Dârü'l-Maârif, 1387/1967, II, 305; Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, Beyrut, 1967, V, 284. Buhârî'deki rivâyetleri için bkz. Buhârî, "Cihad ve's-siyer", 22, 32, 112, 154, 156, 172, 187, "Meğâzî", 12, 14, 29, 32, 56, 77, 87, "Menâkib", 25, "Menâkibu'l-ensâr", 24.
- 20 İlgili rivâyetler için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 321, 329.
- 21 İlgili rivâyetler için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 392, 428.

6. Halîfe b. Hayyât (ö. 240/854). Buhârî'nin, tarihçiliği ile meşhur olmuş ve bu konuda eserleri bulunan hocalarından birisidir.²² Buhârî kendisinden çok az rivâyette bulunmuştur.²³

7. Ebu'l-Mu'temir Süleymân b. Tarhân et-Teymî (ö. 143/760). Tabînin zühd ve takvasıyla meşhur kişileri arasındadır. Döneminin Basra hadis ve meğâzî âlimlerindendir.²⁴ Buhârî kendisinden altı yerde rivâyette bulunmuştur.²⁵

8. İbn İshâk (ö. 151/768). Son olarak İbn İshâk'ı da Buhârî'nin siyer ve meğâzî kaynakları arasında sayabiliriz. İbn Hacer, Ebû Ya'lâ el-Halîlî'den (ö. 446/1055) naklen Buhârî'nin İbn İshâk'tan Hz. Peygamber'in günlük hayatı, hal ve hareketleri ve bazı tarihlerle alakalı rivayetlerine yer vermektedir.²⁶ Fakat bu nakiller genellikle ta'likat nev'inden ve mutâbaat şeklinde bulunmaktadır. İbn İshâk, Hollandalı şarkiyatçı Juynboll (1935-2010) tarafından isnâd kullanmama ve zayıf rivâyetler üretme gerekçesiyle itham edilmiştir.²⁷ Onun bir araya getirdiği malzemenin bolluğu ve çeşitliliği, İbn İshâk'ı yeterli derecede güvenilir olmayan bazı rivâyetleri kabul etmege mecbur bırakmış olsa da²⁸ bu onun bizzat kendisinin böyle rivâyetler imal ettiğini kesinlikle göstermez. Nitekim, İbn İshâk'ın isnâd kullanımı ile ilgili makalesinde J. Robson: "Eğer İbn İshâk, muttasıl isnâdlar elde edemedi ise, bunu açıkça göstermesi tabiidir ve böyle isnâdlar verdiği zaman onun yalan söylediğini kabul etmek güçtür."²⁹ demektedir. İbnü'l-Medîni (ö. 234/848) ile İbn Hibbân (ö. 354/965) ise İbn İshâk'ın doğrudan rivâyette bulunabileceği kay-

22 Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, Haydârabâd: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1956, II, 436; a.mlf., *Mizân*, I, 665; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 160; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin: Terâcimu musannifi'l-kütübi'l-Arabîyye*, Beyrut: Mektebetü'l-Müsenâ, 1957, IV, 108.

23 Örnekler için bkz. Buhârî, "Bed'u'l-halk", 6, 7, "Menâkıb", 27, "Fedâilu's-sahâbe", 6, "Menâkıbu'l-ensâr", 19, "Meğâzî", 12, 20, 28, 30, "Tefsîr", 2 (1), "Eşribe", 8.

24 Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî el-Basrî el-Hâşimî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrût: Dâru Sâdır, ts., I, 37; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 20; Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, I, 140.

25 Bkz. Buhârî, "Meğâzî", 8, 12, 28, "Tefsîru Sûre", 11 (6), "Edeb", 127, "Rikâk", 51.

26 Buhârî'deki rivâyetleri için bkz. Buhârî, "Cihad ve's-Siyer", 129, "Meğâzî", 1, 28, 31, 32, 43, 63, 68.

27 Juynboll, G.H.A., "İlk Devir İslâm Toplumunun İsnâd Kullanma Yöntemleri", *Oryantalistik Hadis Araştırmaları: Makaleler*, (der. ve çev. Mustafa Ertürk), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001, s. 85, 118.

28 Vida, Della, "Sîre", *İA*, Ankara: MEB., 1966, X, s. 701.

29 Robson, James, "İbn İshâk'ın İsnad Kullanışı I", (çev. Talat Koçyiğit), AÜİFD, X, Ankara 1962, s. 125.

naklara bir başka râvi vasıtasıyla ulaşmasını, onun doğruluğunun ve adaletinin şöhretine delil olarak yorumlamaktadırlar.³⁰ Diğer taraftan muhaddislerin İbn İshâk'a yönelttiği en büyük eleştiri, onun hadislerde tedlis yaptığı noktasında toplanmıştır.³¹ Oysa ki bu durum tamamen hadis ile tarih arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Hadiste, bütün öğeleri birbirine bağlı bir anlatım istenmemektedir. Belki bir râvinin, naklettiği rivâyeti bildiğine şehadeti istenmektedir. Tarih ilminde ise, olayı tam olarak birbirine bağlamak ve senedleri, açıklamaları tekrarlamadan ortaya koymak esastır.³² Kaldı ki bu uygulama İbn İshâk'ın buluşu da değildir. Aynı şeyi daha önce Urve³³ ve Zührî de başarıyla uygulamışlardır.³⁴ Nitekim Buhârî'nin *Sahîhinde*, Zührî'den alınmış rivâyetlerde bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Mesela bir rivâyette Zührî'nin, "her bir râvi, bana bu hadisin bir kısmını rivâyet etti, bazısı bazısından daha anlayışlı idi. Ben, herkesin bana anlattıklarını bir araya getirip topladım"³⁵ dediği kaydedilmektedir.

Bütün bu bilgiler Buhârî'nin İbn İshâk'ın rivâyetlerine neden mesafeli yaklaştığının bir göstergesi olabilir. Bununla beraber Buhârî'nin tarihle ala-

30 Bkz. Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sikât*, Haydârâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1981, VII, 384; Zehebî, *Siyer*, VII, 51; İbn Hacer, *Tehzib*, V, 28-29. Bu konuda en dikkat çeken râvi Zührî'dir. İbn İshâk, Zührî'den doğrudan rivâyette bulunma imkânına sahipken bazen ondan farklı râviler vasıtasıyla haber naklinde bulunmuştur. Bkz. Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî, *es-Siretü'n-nebeviyye*, (thk. Süheyl Zekkar, şrh. Vezir el-Magribi), Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992, III, 223, 321.

31 Bkz. Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Musâ el-Ukaylî, *ed-Duafâü'l-kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984, IV, 28; İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, Beyrut, 1952, VII, 93; Zehebî, *Mizân*, III, 470; IV, 59; Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Tabakâtü'l-müde'llisîn*, (thk. Âsım b. Abdullah Karyûtî), Zerkâ: Mektebetü'l-Menâr, 1983, s. 51.

32 Fayda, Mustafa, "İbn İshâk", *DİA*, XX, 94-95.

33 Urve b. Zübeyr, *Meğâzî*, s. 120, 147, 172, 174, 192, 207, 216. Ayrıca bkz. Taberî, *Târîhü'l-umem ve'l-mulûk*, III, 36, 163-164, 220; İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, VII, 353, 421.

34 Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabi, 1351/1933, II, 336-337.

35 Buhârî, "Şehâdât", 15. Diğer örnekler için bkz. Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî, *Kitâbü'l-meğâzî*, (thk. J. M. B. Jones), Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1404/1984, I, 2, 354; III, 408. Aynı bilgiyi İbn İshâk da ifk hadisesini anlatırken nakletmektedir. Bkz. İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik Eyyûb el-Himyerî, *es-Siretü'n-nebeviyye = Siretu İbn Hişâm*, (zabt ve tahkik Muhammed Ali Kutub, Muhammed Delibalta), Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, I-IV, 1992/1412, III, 271-281.

kalı bazı görüşlerini temellendirmek için İbn İshâk'ın rivâyetlerini kullandığı da bilinen bir gerçektir.³⁶

b. Sahîh-i Buhârî'deki Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Dağılımı

*Sahîh-i Buhârî'*de bulunan siyer ve meğâzî ile ilgili rivâyetlerin çoğunluğunu yukarıda ismi geçen kaynaklardan yapılan nakiller oluşturmaktadır. Belki Buhârî, eserinin isminin de bir gereği olarak³⁷ siyer ve meğâzî konularına girmiş ve ilgili rivâyetleri eserine almıştır. Bu rivâyetlerin çoğu "Meğâzî", "Cihâd ve's-Siyer", "Fadâili ashâbi'n-Nebî", "Menâkib", "Tefsîr", "Bed'i'l-vahy" gibi ana başlıklar altında bulunsa da "İman"dan "Edeb"e kadar çeşitli bölümlerde de yer alabilmektedir. Kısacası Buhârî'de siyer ve meğâzî rivâyetlerinin düzenli ve sistematik bir yapısı yoktur. Eserin her tarafına dağılmıştır. Bu dağılımda eserin yaklaşık yarısının tekrar edilmesinin de büyük bir payı olduğu görülmektedir.

Siyer ve meğâzî ile ilgili rivâyetlerin dağılımına bakıldığında Buhârî'nin, eserini meydana getirirken öncelikle -olaylar hakkındaki geniş malumat kendisinde saklı olmak kaydıyla- herhangi bir hadiseye delalet etmeksizin bâb başlıklarını koyduğu görülmektedir. Bazen bu bâb başlığının altında herhangi bir rivâyetin bulunmaması³⁸ ya da bâb başlığında anlatılan hadiseyi uzaktan çağrıştıran bir rivâyetin bulunması bu görüşü desteklemektedir. Mesala; "Menâkibu'l-ensâr"da "İslâmu Selman el-Fârisî radiyallahu anh" bâbında onun Müslüman olma hikâyesinden bahseden rivayete yer verilmemiştir. Buhârî tarafından zaten bilinen Selman el-Fârisî'nin Müslüman olma hikâyesine sadece işaret edilip geçilmektedir.³⁹ Diğer kaynaklarda her

36 Misal için bkz. Buhârî, "Meğâzî", 1.

37 Buhârî'nin "el-Câmi'u's-sahîh" diye de bilinen eserinin tam adı: "el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Rasûlillah (s.a.s.) ve sünenihi ve eyyâmih"dir. (İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Hedyü's-sârî mukaddimetu Fethi'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Muhibbüddin el-Hatib), Riyad: Tevzîu Riâseti İdâratî'l-Buhûsi'l-İlmiyyeti ve'd-Da'veti ve'l-İrşâd, t.y., s. 10.)

38 Nitekim "Menâkibu'l-ensâr"da "Tezvicu'n-Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Âişete..." bâb başlığı altında kısmen Hz. Âişe'nin evlenme hikâyesinden bahsedilmekle birlikte onun düğünü, velimesi, gelinliği ve düğüne kimlerin katıldığı gibi birçok hadiseye yer verilmektedir. (Buhârî, "Menâkibu'l-ensâr", 44) Bundan dolayı haklı olarak İbn Hacer: "Bu bâb-daki hadisler bâb başlığıyla birebir uyuşmamakta fakat bâb başlığında anlatılan mânâyı gerektirmektedir." eleştirisini yapmaktadır. (İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 277).

39 Buhârî, "Menâkibu'l-ensâr", 53.

ne kadar *Selman el-Fârisî*'nin Müslüman olmasıyla ilgili birçok rivayet nakledilmekte ise de Buhârî, kendi şartlarına uymadığından dolayı bunlardan hiçbirini almamıştır.

İbn Hacer, Buhârî'nin "*Fedâilu's-Sahâbe*" kitabında geçen şahıslar hakkındaki bilgilerin güzel bir tertip içerisinde tasnif edilmediğinden bahsederek; bir olay hakkında çoğunluğun bilmesi muhtemel bilgileri tekrar etmek yerine bazı detaylara yer vermenin Buhârî'nin bir özelliği olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰ Buradan Buhârî'nin bir olay hakkında bütün detayları vermek yerine hikmetli bir metot tercih edip kendine göre bilinmesi gerekli olan rivâyetleri nakletmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Mesela; Hz. Peygamber'in kendisinden sonra vefat edecek eşinin kim olduğu ile ilgili rivayetler⁴¹ incelendiğinde siyer ve meğâzî yazarlarının Zeynep bint Cahş (r. anha) üzerinde icmâ ettikleri görülecektir. Buhârî'nin de *et-Târîhu's-sağîr* isimli eserinde konuyla ilgili rivayete yer vermiştir.⁴² Ancak *Sahîhinde* Hz. Âişe'den naklettiği bir rivayete söz konusu eşin Sevde bint Zem'a (r. anha) olduğunu belirtmektedir.⁴³

Buhârî bu methodologyla, herhangi bir hâdise ile ilgili bütün rivâyetleri bir arada veren pek çok siyer ve meğâzî yazarından ayrılır. Buhârî'deki siyer ve meğâzîye ait bir olayın tam olarak bilinmesi o mevzunun eser içerisinde

40 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 572.

41 Müslim, Müslim b. el-Haccâc en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, I-V, Beyrut, ts., "Fedâil", 17; Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, (thk. Abdülfettah Ebû Gudde), Mektebetü'l-Matbuatî'l-İslâmiyye, I-IX, Halep, 1986. "Zekât", 59; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, I-X, Beyrut, ts., VI, 121, 151; Hâkim, Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbü'rî (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, Beyrut, 1990., IV, 25.

42 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *et-Târîhü's-sağîr*, thk. Mahmûd İbrâhim Zayed, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1986/1406.

43 Buhârî, Zekât, 11. Buhârî'nin, Sevde bint Zem'a ile ilgili rivayeti neden tercih ettiği hakkında farklı görüş ve tenkitler için bkz. Ma'mer b. el-Müsenna, Ebû Ubeyde el-Basrî, *Tesmiyetü ezvâci'n-Nebiyi ve evlâdihî*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut: Dâru'l-Cinân, 1990, s. 53-54, 61-63; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, III, 336-338; Bedreddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, ts., VIII, 281-283; Âişe Abdurrahman bint eş-Şatî', *Terâcimu seyyidâti beyti'n-nübüvve*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, t.y.; Mehmed Said Hatiboğlu, "Müslüman Âlimlerin Buhârî ve Müslim'e Yönelik Eleştirileri", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, X, (1997), (Hadis-Sünnet Özel Sayısı), s. 13.

bütün yönleriyle araştırılmasını gerektirir.⁴⁴ Bundan dolayı Buhârî’de herhangi bir siyer ve meğâzî hadisesini araştırmak ve onun bütün tariklerini ortaya koymak kolay bir iş değildir. Bunun en önemli sebebi Buhârî’nin tertibi ve bâb başlığı koymadaki metodudur.⁴⁵ Bu zorluğu bilen İmâm Nevevî, Müslim’in metodunun araştırmacılar için daha kolay bir yöntem olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁶

Bununla beraber Buhârî’nin bâb başlıklarını koymadaki titizliğini ve dikkatini de gözden kaçırmamak gerekir. Mesela: “*Habeşistan’a Hicret*” mevzuunda “*Necâşî’nin Ölümü*”⁴⁷ isminde bir bâb başlığı koymuştur. Bilindiği üzere Necâşî hicretten sonra ölmüştür. Böyle bir bâb başlığının konulması, onun Müslüman olarak ölmüş olmasının Buhârî tarafından bilindiğinin bir delilidir. Fakat bâb başlığında neden “*Necâşî’nin Müslüman Oluşu*” değil de “*Necâşî’nin Ölümü*” denildiği sorusuna İbn Hacer, şöyle cevap vermiştir:

“*Buhârî’nin elinde, Necâşî’nin Müslüman olduğunu anlatan kıssalar bulunmasının yanında onun Müslüman olduğunu bildiren rivâyetler de vardır. Hz. Peygamber hayattayken Necâşî’nin öldüğü de kesindir. Buhârî ‘Necâşî’nin Ölümü’ şeklinde bir bâb başlığı kullanmak suretiyle onun kendisine yapılacak dualardan istifade etmesini istemiş olmalıdır.*”⁴⁸

Ayrıca bu bâbda yer alan rivâyetlerde Necâşî’nin ölüm haberini veren Hz. Peygamberin, onun cenaze namazını kıldırması rivâyet edilerek onun, vefatı ile birlikte Müslüman olduğu bilgisi de verilmiş olmaktadır.

Buhârî’nin siyer ve meğâzî rivâyetlerine yaklaşımındaki bir diğer özelliği de, bilinen kronolojik sırayı takip etmemesidir. İbn Hacer’e göre; Buhârî, siyer ve meğâzî rivâyetlerini kendisince sahih ve doğru olan bir tertibe göre tasnif etmiştir.⁴⁹ Mesela: Buhârî, Hendek savaşının tarihi hakkında Mûsâ b. Ukbe’nin hicretin dördüncü senesinde meydana geldiğine dair rivâyetini esas almıştır. Bu görüşünü de İbn Ömer’in bir rivâyetiyle desteklemiştir.

44 Mesela: “Birinci Akabe Bey’atı” ile alakalı hadisler İman, Menâkıbu’l-ensâr, Tefsir, Hudûd, Diyât, Ahkâm, Tevhid gibi yedi farklı kitap içerisinde bulunmaktadır.

45 Günümüzde, çeşitli bilgisayar programları sayesinde bu tür bilgilere ulaşmak araştırmacılar için oldukça kolay hale gelmiştir.

46 Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Sahîhu Müslim bi-şerhi’n-Nevevî*, Mektebetü’l-Misriyye, ts., I, 14-15.

47 Buhârî, “Menâkıbu’l-ensâr”, 38.

48 İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, VII, 191.

49 İbn Hacer, *Hedyü’s-sârî*, 472.

Rivâyette anlatıldığı üzere İbn Ömer on dört yaşında Uhud savaşına katılmak istemiş ancak Hz. Peygamber'den izin alamamıştır. Bir sene sonra Hendek savaşına katılmak istediğinde ise ona izin verilmiştir.⁵⁰ İzin meselesinin değerlendirmesini yapan İbn Hacer, söz konusu iki olay arasında bir senelik fark bulunduğuna dikkat çekmektedir. Zira Uhud savaşı hicretin üçüncü, Hendek savaşı da dördüncü senesinde meydana gelmiştir. Ancak bu yeni tarihleme siyer ve meğâzî yazarlarının meşhur olan görüşüyle çelişmektedir. Bu görüşe göre Hendek savaşı hicretin beşinci senesinde vuku bulmuştur.⁵¹

Buhârî, "Zâtü'r-rika' Gazvesi"nin tarihi mevzuunda da İbn İshâk⁵² gibi siyer ve meğâzî yazarlarının meşhur olan görüşlerinin aksine farklı bir tarih ortaya koymaktadır. Buhârî'ye göre Zâtü'r-rika' Gazvesi Hayber muhasarasından hemen sonra meydana gelmiştir. Çünkü Ebû Mûsâ el-Eş'ârî de bu gazveye katılanlar arasındadır. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî ise Medine'ye Hayber'in fethinden sonra gelmiştir.⁵³ Bu da gösteriyor ki Zâtü'r-rika' Gazvesi, Hayber'in fethinden sonra 5/626 yılında gerçekleşmiştir.⁵⁴

Bundan sonra Buhârî, "Benî Mustalikel-Müreyşî Gazvesi"nin İbn İshâk'a göre hicretin altıncı, Mûsâ b. Ukke'ye göre de dördüncü senesinde gerçekleştiğine dair rivâyetleri⁵⁵ vermiştir. Daha sonra Zührî'den naklen bu gazvede meydana gelen "İfk Hadisesi"ni geniş bir şekilde anlatmış ve Sa'd b. Muâz'ın başarılarından bahsetmiştir.⁵⁶ Buhârî, Zührî'nin bu rivâyetini vermek suretiyle yukarıda verilen her iki tarihin de yanlış olduğunu vurgulamak istemiştir. Bilindiği üzere Sa'd b. Muâz, Hendek savaşına katılmış ve Benî Kureyza muhasarasında almış olduğu bir yara sebebiyle vefat etmiş

50 Buhârî, "Meğâzî", 30. İbn Ömer'in yaşı hakkında bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, IV, 143; Ebu'l-Hasen İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahabe*, (thk. Halil Me'mun Şiha), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997/1418, III, 65.

51 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 393. Ayrıca bkz. Şeyh Muhammed el-Cesnezânî el-Huseynî v.dğr., "Hz. Peygamber Devri Kronolojisinin Miladi Karşılığı İle İlgili Bir Araştırma (Örnek Bir İnceleme)", (çev. Kasım Şulul), *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2000, Sayı: VI, ss: 143-172, 162.

52 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, III, 287.

53 Buhârî, "Meğâzî", 32.

54 Zâtü'r-rika' Gazvesinin meydana geldiği tarih için bkz. Huseynî, "Hz. Peygamber Devri Kronolojisi", s. 162.

55 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, III, 398.

56 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 430.

tir.⁵⁷ Yukarıda da bahsedildiği gibi Buhârî'ye göre Hendek savaşı hicretin dördüncü senesinde meydana gelmiştir. Buna göre Benî Mustalik/el-Mürey'sî gazvesinin en geç Hendek savaşından önce meydana gelmiş olması gerekir.

c. Buhârî'deki Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Niteliği

Buhârî'nin *Sahîhinin* en önemli özelliği, sahih rivâyetlerden meydana gelmiş olmasıdır. Buhârî elinden geldiğince -ta'likler ve bâb başlıklarında kullanılan rivâyetler hariç- buna dikkat etmiştir. Eğer herhangi bir konu ile alakalı, sahih rivâyetlere dayanarak geniş bilgi verme imkânı yoksa elindeki sınırlı sayıdaki sahih rivâyetle yetinmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in nesebi/soy kütüğü ile ilgili kullandığı rivâyetler bu konuya örnek verilebilir. Buna göre Buhârî, Hz. Peygamber'in soy kütüğünü: "*Muhammed b. Abdillâh b. Abdülmuttalib İbn Hâşim İbn Abdi Menâf İbn Kusay İbn Kilâb İbn Mürre İbn Ka'b İbn Lüey İbn Gâlib İbn Fihri İbn Mâlik İbn Nadr İbn Kinâne İbn Huzeyme İbn Müdrike İbn İlyâs İbn Mudar İbn Nizâr İbn Ma'd İbn Adnân*" şeklinde vermektedir.⁵⁸ Rivâyette de görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in tespit edilebilen soy kütüğü Hz. Âdem'e kadar ulaşmamaktadır. Oysaki İbn İshâk, birçok hadisçi ve tarihçinin eleştirisine rağmen⁵⁹ Hz. Peygamber'in nesebini isnâdsız olarak Hz. Âdem'e kadar ulaştırmaktadır.⁶⁰

Buhârî'nin de bu rivâyeti İbn İshâk'a atfen *et-Târîhu'l-kebîr* isimli eserinde kullanması⁶¹ onun hadis kritik mantalitesi ile siyer ve meğâzî rivâyetlerini nakletmedeki ölçüsü arasındaki farkı göstermesi açısından önemlidir. Bu aynı zamanda Buhârî'nin iki farklı kimliğiyle kaleme aldığı eserlerindeki

57 Buhârî, "Meğâzî", 31; "Cihad", 18; Müslim b. el-Haccâc en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, Beyrut, Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, ts., "Cihad", 67.

58 Buhârî, "Menâkıbu'l-ensâr", 28.

59 Eleştiriler için bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 56-58; Süheylî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdillâh b. Ahmed, *er-Ravzu'l-ünüf fi şerhi's-Sirati'n-nebeviyye li İbn Hişâm*, I-VII, y.y., t.y., (Kahire: Dâru'n-Nasr), I, 66; İbn Hadîde, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ahmed, *el-Misbâhu'l-mudî fi küttâbi'n-nebiyyi'l-ummî*, Beyru: Âlemü'l-Kütüb, 1985, I, 16.

60 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 1. İbn İshâk bu konuda yalnız değildir. Dönemin önemli nesep âlimlerinden Zübeyrî de Hz. Peygamber'in nesebini isnâdsız olarak Hz. Âdem'e kadar ulaştırmaktadır. Bkz. Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh ez-Zübeyrî, *Nesebu Kureys*, (tsh. E. Levi Provençal), Kahire: Dâru'l-Maârif, 1982, s. 4.

61 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, Haydarabad, 1361-1362, I, 5-6.

aynı konuya ait rivâyetlerin sıhhat derecesinin görülmesi bakımından da oldukça dikkat çekicidir.

Buhârî'nin bu hassasiyetinin daha iyi anlaşılması için İbn İshâk⁶² ve Tirmizî⁶³ tarafından rivâyet edilen *Bahîra* olayına bakmak yerinde olacaktır. Beyhakî, Bahîra hadisesinin siyer ve meğâzî müellifleri nazarında meşhur bir rivâyet olduğunu ifade etmektedir.⁶⁴ Bu olay hakkında hadis imamlarının değerlendirmeleri şöyledir: Tirmizî, “*Bu, hasen garîb bir hadistir; sadece bu vecihten nakledildiğini biliyoruz.*” derken⁶⁵, Hâkim, *Müstedrek*'te rivâyetin Buhârî ve Müslim'in şartına uygun sahih bir hadis olduğunu, ancak onların bu hadisi kitaplarına almadıklarını söylemiştir.⁶⁶ Zehebî ise bu rivâyetin sahih olmadığını şöyle dile getirmektedir: “*Kanaatimce bu hadis uydurmadır. Metinde zikredilen bazı hususlar ise bâtıldır.*”⁶⁷

Buhârî'nin siyer ve meğâzî ile alakalı konularda kendisine itimat ettiği ve bazı rivâyetlerini kullandığı İbn İshâk'ın bu rivâyetini bilmiyor olması pek ihtimal dâhilinde değildir. Bu durumda Buhârî'nin, söz konusu rivâyeti

62 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 194-197.

63 Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmi' (es-Sünen)*, Kahire, 1384, “Menâkıb”, 3.

64 Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve ve ma'ifetu ahoâli sahibi's-şerîa*, (harrace ehâdîsehu ve allaka aleyhi: Abdülmü'tî Kal'aci), Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1985, II, 26. Daha geniş bilgi için bkz. Ali Rıza Sağman, *İslam Tarihinde Rahip Bahira Meselesi*, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1959.

65 Tirmizî, “Menâkıb”, 3.

66 Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysaburi, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Beyrut, 1990, II, 615-616.

67 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî, *Telhîsü'l-Müstedrek*, (*el-Müstedrek*'in zeylinde), (thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990, II, 616. Zehebî, konu ile ilgili başka bir eserindeki değerlendirmesinde “Kurâd” lakaplı Ebu Nûh Abdurrahman b. Ğazvan (ö. 207/822) hakkındaki cerh ve ta'dîl ifadelerine temas ederek Bahîra kıssasıyla ilgili bu rivâyet hakkında şunları söylemiştir: “*Kurâd Ebu Nûh, her ne kadar hadis hafızı ise de, münker rivâyetleri çoktur. Özellikle Leys gibi makbul ravilere münker rivâyetleri isnad etmektedir. Naklettiği rivâyetlerin en münkeri ise, Yûnus b. Ebî İshâk yoluyla Ebû Bekr b. Ebî Mûsâ'ya ve nihayetinde Ebu Mûsâ el-Eş'arî'ye nisbet ettiği Bahîra kıssasıdır.*” Bu rivâyetin bâtil olduğuna delalet eden ifadelerden birisi de şudur: “*...Nihayetinde Ebu Tâlib, Hz. Muhammed'i (Mekke'ye) geri gönderdi. Bu esnada Ebû Bekr, (kölesi) Bilâl'ı Hz. Muhammed'in maiyetine verdi...*” Oysa Bilâl o dönemde hayatta değildi; sonraki yıllarda dünyaya gelmişti. Ebû Bekr ise henüz bir çocuktı...” (Zehebî, *Mizân*, II, 581). Bahîra hadisesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Yıldırım, Enbiya, *Hadis Problemleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2007, s. 275-289; Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, DİB. Yayınları, Ankara, 2007, s. 170-185.

niçin kullanmadığı sorusu akla gelmektedir. Bunun çözümü de İbn İshâk'ın Bahîra rivâyetini isnâdsız olarak aktarması ile Buhârî'nin hadis kritik anlayışında aranmalıdır. Buradan hareketle Buhârî'nin, kendi sıhhat şartlarına uymayan rivâyetleri ya ta'likan veya mutâbaaten zikrettiği ya da böyle bir rivâyetin varlığına bab başlığında işaret ettiği söylenebilir.

Sonuç

Buhârî'nin hadisçilik kadar tarihçilik yönünün de olması *Sahîh*indeki siyer ve meğâzî rivâyetlerinin sıhhatini gündeme getirmiştir. Fakat Buhârî'nin eserindeki bu türden rivâyetlere de ayrı bir önem verdiği görülmektedir. Bu konudaki kaynaklarını İslam tarih yazıcılığının temelini oluşturan güvenilir raviler meydana getirmektedir. Buhârî'ye göre, siyer ve meğâzî ravilerinin birbirleriyle hoca-talebe münasebetlerinin olması da bu rivâyetlerin sıhhatini olumlu yönde etkilemiştir. Zira güçlü bir tarih rivâyet geleneğinin oluşturulması ve devam ettirilmesi de ancak bu şekilde gerçekleşebilir. Bununla birlikte Buhârî'nin, İbn İshâk gibi hakkında itham bulunan siyer ve meğâzî müelliflerine ihtiyatlı yaklaştığı da görülmektedir.

*Sahîh-i Buhârî'*deki siyer ve meğâzî rivâyetleri incelendiğinde onun, bir olay hakkında bütün detayları vermek yerine kendine göre bilinmesi gerekli olan rivâyetleri tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu metot onu, herhangi bir olay ile ilgili bütün rivâyetleri bir arada veren pek çok siyer ve meğâzî yazarından ayırır. Bundan dolayı Buhârî'de herhangi bir siyer ve meğâzî hadisesini araştırmak ve onun bütün tariklerini ortaya koymak kolay bir iş değildir. Bunun en önemli sebebi ise Buhârî'nin eserini tertip metodudur.

Buhârî, siyer ve meğâzî rivâyetlerini kendine ait bir kronoloji ile ele almıştır. Ayrıca bu rivâyetleri sahih ve doğru kabul ettiği bir tertibe göre de tasnif etmiştir.

Buhârî'nin eserinin en önemli özelliği, sahih rivâyetlerden meydana gelmiş olmasıdır. Buhârî, ta'likler ve bâb başlıkları dışında bu hususa dikkat etmiştir. Eğer herhangi bir konuyla ilgili, sahih rivâyetlere dayanarak geniş bilgi verme imkânı yoksa mevcut sınırlı sayıdaki sahih rivâyetlerle yetinmiştir.

Buhârî'nin, hadis tenkit metotlarını siyer ve meğâzî rivâyetlerine de uyguladığı ve böylece bazı olayların tarihlendirilmesinde farklı sonuçlara ulaştığı da görülmektedir.

Kaynakça

- Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Ankara, DİB. Yayınları, 2007.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *Müsned*, I-X, Beyrut, ts.
- Âişe Abdurrahman bint Şâti', *Terâcimu seyyidâti beyti'n-nübüvve*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İFAV Yay. İstanbul, 2005.
- Aynî, Bedreddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (855/1451), *Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali (458/1066), *Delâilü'n-nübüvve ve ma'ifetu ahvâli sahibi's-şerîa*, (harrace ehâdîsehu ve allake aleyhi: Abdülmü'tî Kal'aci), I-VII, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985.
- Bilgen, Osman, *Tarihsel Bilgi Değeri Açısından Hadis Rivâyetleri (Benî Kurayza Örneği)*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi S.B.E., 2008.
- Brockelmann, Carl, *GAL*, E. J. Brill, Leiden, 1942.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim b. el-Mugîre (256/870), *es-Sahîh*, I-VIII, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1315.
-, *et-Târîhu'l-kebîr*, I-VIII, Haydârâbâd, 1361-1362.
-, *et-Târîhü's-sağîr*, thk. Mahmûd İbrâhim Zayed, I-II, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1986.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî (430/1038), *Hilyetü'l-evliya ve tabakâtü'l-asfiya*, I-X, Beyrut, 1967.
- Emin, Ahmed, *Duha'l-İslâm*, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, 1351.
- Fayda, Mustafa, "İbn İshâk", *DİA*, XX, İstanbul, 1999. ss. 94-95.
- Hâkim, Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbü'rî (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, Beyrut, 1990.
- Hatiboğlu, Mehmed Said, "Müslüman Âlimlerin Buhârî ve Müslim'e Yönelik Eleştirileri", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, X, (1997), (Hadis-Sünnet Özel Sayısı).
- Horovitz, Jozef, *el-Meğâzi'l-ülâ ve müellifuhâ*, (çev. Hüseyin Nassar), Kahire, Mustafa el-Bâbi el-Halebi, 1949.
- Huseynî, Şeyh Muhammed el-Cesnezânî el-Huseynî, v.dğr., "Hz. Peygamber Devri Kronolojisinin Miladi Karşılığı İle İlgili Bir Araştırma (Örnek Bir İnceleme)", (çev. Kasım Şulul), *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2000, Sayı: VI, ss: 143-172.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman Muhammed b. İdris (327/938), *Kitâbü'l-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Beyrut, 1952.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (630/1233), *Üs-dü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahabe*, (thk. Halil Me'mun Şiha), Dâru'l-Ma'rife, I-V, Beyrut, 1997.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1449), *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XV, Beyrut, 1996.
-, *Hedyü's-sârî mukaddimetu Fethi'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Muhıbbüddin el-Hatib), Riyad, Tevziü Riâseti İdârâti'l-Buhûsi'l-İlmiyyeti ve'd-Da'veti ve'l-İrşâd, t.y.

-, *Tabakâtü'l-müellisin*, (thk. Âsım b. Abdullah Karyûtî), Zerkâ, Mektebetü'l-Menar, 1983.
-, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Haydârâbâd, 1325.
- İbn Hadîde, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ahmed (783/1381), *el-Misbâhü'l-mudî fi küttâbi'n-nebiyyi'l-ummî*, Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, I-II, 1985.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b Ahmed el-Büstî (354/965), *es-Sikât*, I-IX, Haydârâbâd, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1981.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik Eyyûb el-Himyerî (213/828), *Hiz. Muhammed'in Hayatı (es-Sîretü'n-Nebeviyye)*, (çev. İzzet Hasan, Neşet Çağatay, Ankara, TTK Basımevi, 1992.
-, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, (thk. Süheyl Zekkar, şrh. Vezir el-Mağribî), Beyrut, Dâru'l-Fikr, I-II, 1992.
-, *es-Sîretü'n-nebeviyye = Sîretü İbn Hişâm*, (zabt ve tahkik Muhammed Ali Kutub, Muhammed Delibalta), Beyrut, Mektebetü'l-Asriyye, I-IV, 1992.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer ed-Dimaşkî (774/1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I-VII, 1988.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî el-Basrî el-Hâşimî (230/845), *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrut, Dâru Sâdır, I-IX, ts.
- İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdirrahman eş-Şehrazûrî (643/1245), *Mukaddimetü İbni's-Salah fi ulûmi'l-hadis*, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1978.
- Juynboll, G.H.A., "İlk Devir İslâm Toplumunun İsnâd Kullanma Yöntemleri", *Oryantalistik Hadis Araştırmaları: Makaleler*, (der. ve çev. Mustafa Ertürk), Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2001.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifin: Terâcimu musannifi'l-kütübî'l-arabiyye*, Beyrut, Mektebetü'l-Müsennâ, I-VIII, 1957.
- Ma'mer b. el-Müsenna, Ebû Ubeyde et-Teymî el-Basrî (209/824), *Tesmiyetü ezoâci'n-Nebiyyi ve evlâdihî*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut, Dâru'l-Cinân, 1990.
- Musâ b. Ukbe, Ebû Muhammed Mûsâ b. Ukbe b. Ebî Ayyaş el-Medenî (141/758), *el-Meğâzî*, (cem. Muhammed Bakşîş Ebû Malik), Rabat, Câmîatü İbn Zuhr, 1994.
- Müslim b. el-Haccâc en-Neysâbü'rî (261/875), *Sahîhu Müslim*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, I-V, ts.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), *es-Sünen*, (thk. Abdülfettah Ebû Gudde), Halep, Mektebetü'l-Matbuati'l-İslâmiyye, I-IX, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref (676/1277), *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, Mektebetü'l-Mısıriyye, I-VI, b.y., t.y.
- Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- Robson, James, "İbn İshâk'ın İsnad Kullanışı I", (çev. Talat Koçyiğit), *AÜİFD*, X, Ankara, 1962.
- Sağman, Ali Rıza, *İslam Tarihinde Rahip Bahira Meselesi*, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1959.
- Schoeler, Gregor, "Musâ b. Uqbas Maghazi", *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources*, (Edited by Harald Motzki), Brill, 2000.

- Süheyli, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed (581/1185), *er-Ravzu'l-ünüf fi şerhi's-Sirati'n-nebeviyye li İbn Hişam*, I-VII, y.y., t.y., (Kahire: Dâru'n-Nasr).
- Suyûtî, Abdurrahmân İbnü'l-Kemâl Celâleddin (911/1505), *Tabakâtü'l-huffâz*, Beyrut, Dâru'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1983.
-, *Tedribü'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, I-II, Beyrut, 1985.
- Şakir Mustafa, *et-Târîhu'l-arabî ve'l-müerrihûn*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melayîn, I-IV, 1983.
- Şeşen, Ramazan, Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı: Başlangıçtan XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar, İstanbul, İsar Vakfı Yay., 1998.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/923), *Târîhü'l-umem ve'l-mulûk*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim), Kahire, Dâru'l-Maârif, I-XI, 1967.
- Tarhîni, Muhammed Ahmed, *el-Müerrihûn ve't-târîh inde'l-arab*, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991.
- Terzi, Mustafa Zeki, *İlk Siyer-Meğâzî Yazarları ve Eserleri*, Samsun, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, 1990.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (279/892), *el-Câmi' (es-Sünen)*, I-V, Kahire, 1964.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Musâ b. Haddâd (322/934), *ed-Duafâü'l-kebir*, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-IV, 1984.
- Urve b. Zübeyr (93/712), *Meğâzî Rasûlillah*, (cem. Muhammed Mustafa el-A'zamî), Riyad, Mektebetü't-Terbiyeti'l-Arabî, 1981.
- Vâkidî, Muhammed b. Ömer b. Vâkid (207/823), *Kitâbü'l-Meğâzî*, (thk. J. M. B. Jones), Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, I-III, 1984.
- Vida, Della, "Sîre", *İA*, X, Ankara, MEB Yay., 1966, s. 701.
- Yıldırım, Enbiya, *Hadis Problemleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2007.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz (748/1348), *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivâye fi'l-kütübî's-sitte*, (thr. Ahmed Muhammed Nemr Hatîb, Muhammed Avvâme), Cidde, Dâru'l-Kible, I-II, 1992.
-, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire, Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, I-IV, 1963.
-, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, I-XXIII, Mısır, 1957.
-, *Telhîsü'l-Müstedrek*, (el-Müstedrek'in zeylinde), (thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-IV, 1990.
-, *Tezkiratü'l-huffâz*, Haydârâbâd, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-II, 1956.
- Zirikli, Hayreddin, *el-A'lam: Kamûsu teracimi li eşheri'r-ricâl ve'n-nisa*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, I-VIII, 1992.
- Zübeyrî, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh (236/851), *Nesebu Kureys*, (tsh. E. Levi Provençal), Kahire, Dâru'l-Maârif, 1982.